

Möjligheter och hinder

– för den västerbottniska skogen och skogssektorn

Anders Esselin
Version 1, mars 2019

Länsstyrelsen
Västerbotten

SKOGSSTYRELSEN

region
västerbotten

Länsstyrelsen i Västerbottens län, Skogsstyrelsen och Region Västerbotten är huvudmän för det regionala skogsprogrammet i Västerbottens län

Innehållsförteckning

Bakgrund	3
Möjligheter	4
<i>Västerbotten – the bioeconomy region</i>	4
<i>Nya produkter och förädling</i>	4
<i>Digitalisering och optimerade värdekedjor</i>	4
<i>Nya affärsmöjligheter</i>	5
<i>Ökad kunskap och kompetensförsörjning</i>	5
<i>Hållbart mångbruk av och i skogen</i>	6
<i>Samverkan och lokal dialog</i>	6
<i>Landsbygdsutveckling</i>	6
<i>Tydligare politiskt ledarskap</i>	6
<i>Ökad skogsproduktion</i>	7
<i>Klimatförändringar</i>	7
Hinder	8
<i>Klimatförändringar</i>	8
<i>Hotad kompetensförsörjning</i>	8
<i>Osäker ekonomi</i>	9
<i>Kunskapsbrist och svagt politiskt ledarskap</i>	9
<i>Fler målkonflikter och ökad polarisering</i>	10
<i>Underfinansierad infrastruktur</i>	11

Bakgrund

Syftet med det regionala skogsprogrammet för Västerbottens län är att befästa och utveckla Västerbottens ställning som ett av Sveriges mest spännande och innovativa skogslän. Det ska ske genom en kraftsamling för att realisera de möjligheter som finns med och i den västerbottniska skogen och skogssektorn, och bättre hantera svårigheter och konflikter som hindrar en positiv utveckling.

Den här rapporten baseras på resultatet från en inledande workshop för skogsprogrammet i Västerbottens län som hölls i Umeå den 31 oktober 2018. På workshopen deltog 52 personer. Deltagarna fick jobba i homogena grupper för att identifiera trender och drivkrafter, möjligheter och hinder i den västerbottniska bioekonomins hela värdekedja – det vill säga produktion, förädling, försäljning/konsumtion. Resultatet blev en hel vägg fylld av kloka tankar och goda idéer. Resultatet från workshopen har sedan kompletterats med information från intervjuer och rapporter. Identifierade trender och drivkrafter redovisas i en annan underlagsrapport.

Den här rapporten gör inga anspråk på att vara vetenskaplig eller komplett. Under våren 2019 finns det möjligheter för alla att bidra med ytterligare inspel, kompletteringar och synpunkter. Nya och uppdaterade versioner kommer att publiceras på skogsprogrammets webbplats allt eftersom.

Syftet med den här rapporten är att den ska fungera som kunskapsunderlag och inspiration i den fortsatta processen. Under maj–september 2019 kommer tio så kallade Temaområden att arbeta fram grundläggande beskrivningar (delrapporter) av olika skogliga intressen, verksamheter och värden i Västerbottens län. Delrapporterna kommer att skrivas av representanter för den västerbottniska skogssektorns olika aktörer och vara baserade på deras perspektiv och kunskap. Valda temaområden är: Skogsbruk, Processindustri, Träindustri, Skogsteknik, Rennäring, Besöksnäring och friluftsliv, Mat från skogen, Naturvård, Kulturmiljövård, samt Forskning och utbildning.

I sina respektive delrapporter ska temaområdena svara på tre huvudfrågor:

- Nuläge: Vilka värden (monetära och/eller icke-monetära) skapar temaområdet i Västerbottens län idag?
- Möjligheter: Vilka möjligheter ser ni att öka de värden som temaområdet skapar idag?
- Hinder: Vilka utmaningar, konflikter och problem hindrar temaområdet från att skapa större värden jämfört med idag?

Delrapporterna kommer sedan att ligga till grund för framtagande av en regional skogsstrategi inklusive handlingsplan, samt fortsatt dialog och arbete i så kallade "utvecklingsområden". Utvecklingsområdenas huvuduppgift kommer att vara att diskutera och föreslå vägar framåt, det vill säga hur vi kan förverkliga identifierade möjligheter och bättre hantera de utmaningar som finns.

Om ni vill bidra med ytterligare inspel, kompletteringar och synpunkter till den här rapporten, skicka ett mail till Anders Esselin, processledare för skogsprogrammet i Västerbottens län:

info@skogsprogramvasterbotten.se

Möjligheter

Vilka möjligheter finns för att öka skogssektorn i Västerbottens bidrag till skogsprogrammets vision och mål?

Västerbotten – the bioeconomy region

- Gedigen och lång skogstradition och skogskultur
- God akademisk och praktisk kunskap
- Världsledande region för nya produkter och energi från ett hållbart skogsbruk
- Skogsindustrirevolution 2.0 → kunskapsregionen
- Första fossilfria bransch och region
- Starkt innovationssystem inom skogens bioekonomi med smarta produkter och tjänster
- Världsledande forskningsmiljöer: SLU, UmU, Designhögskolan, LTU, Skogforsk m.fl.
- Stark region för kunskapsuppbyggnad, utbildning och samverkan → kompetens och kompetensförsörjning
- God infrastruktur, ”god” idag, bättre imorgon (båt, tåg, lastbil)
- Ökad stolthet över skogen
- Stort nätverk regionalt, nationellt och internationellt
- ”Slamkrypare”: internationellt center för trähälsa – forskning. Västerbotten, på G Svenskt Trä och LTU Träteknik, Skellefteå söker finansiering för en forskningsatsning på Skellefteå Lasarett för att göra hypotesprövning om patienter mår bättre (psykiskt) och får en medicinsk fördel av träinredningar. Medel sökta från Vinnova (Bioinnovation), September 2018. Kluster med Skellefteå Snickericentral, Collage arkitekter, LTU, VLL, UmU, Svenskt Trä och TMF bildat. Skellefteå-Umeå tänkt som en plattform för gränsöverskridande FOI inom området och vidare som ett nordiskt samarbete.

Nya produkter och förädling

- Nya produkter och användningsområden för cellulosa sätter ett högre värde på skogen
- Forskning om positiv hälsopåverkan, högre förädlingsgrad här, samutnyttjande av skogen
- Trä är överlägset som hållbart material, kan verifieras med LCA-analys
- Trä ett utmärkt material för industriell effektiv produktion, t ex hus
- Trä + design = schyssta möbler mm
- Påbyggnad i trä löser bostadsbristen
- Stora utvecklingsmöjligheter i rennäringens produktförädling och försäljning, samt på vilket sätt renkötseln kan kombineras med andra samiska näringar.
- Utveckling av samisk turism
- Infrastruktur för rekreation och friluftsliv → attraktiv livsmiljö och hållbar naturturism
- Skog på recept

Digitalisering och optimerade värdekedjor

- Ökad digitalisering. Inte ”bara” användandet av IT-baserade verktyg i skogsbruket utan också att med hjälp av stora datamängder och avancerade beräkningar kunna prognostisera/förutsäga t ex ved- och fiberegenskaper och i nästa led anrika virke som uppfyller kraven till industrin.
- Optimerad träbearbetande värdekedja: lönsamhet, miljö, spårbarhet
- Bättre utnyttjande av data (skog, landskap, mm) från miljöövervakningsprogram

- Uppföljning av miljö tillstånd och analys. Det är viktigt att resultat från uppföljning av miljö tillstånd tillgängliggörs, används och förmedlas på ett bra sätt. Det innebär också att data behöver analyseras mer. Uppföljningen ska kunna ge bra underlag för att kunna bedriva ett hållbart skogsbruk med nödvändig hänsyn mot land och vattenmiljöer. Det stora behovet är uppföljning och analys av skogens vatten. Riksskogstaxeringen och markinventeringen gör idag mycket analys och har dessutom en bra tillgänglighet av data.
- Renbruksplan ett digitalt planeringsverktyg som kan bidra till förbättrade förutsättningar för rennäringen

Nya affärsmöjligheter

- E-handel, små och medelstora företag (SME)
- Upphandling offentligt byggande
- Global ekonomisk tillväxt i kombination med att vi får allt mer fritid – inte minst på grund av att äldre personer idag har god hälsa, ekonomiska resurser och en relativt lång aktiv period efter pensioneringen – innebär möjligheter för turismen.
- Effektiva styrelser i små och medelstora företag (SME). Resultat från ERUF-projektet "Utmana urbaniseringen" visar tydligt på det stora behovet och den stora potentiella utvecklingen för SME för träindustrin i Västerbotten genom en förnyelse av företagsledningarna. Framförallt behövs ett effektivt och professionellt styrelsearbete för att finna nytt fokus på produkter och tjänster och nya affärsvägar med nya kunder.
- Affärsmöjligheter inom klimatomställning (anpassning och utsläppsminskning). Obs: kunskap kopplat till BECCS* & kolbindning i skog och mark får hög efterfrågan

*Koldioxidlagring från biomassa eller **BECCS*** från engelskans Bio-energy with carbon capture and storage, är en åtgärd som skapar minusutsläpp (även kallat negativa utsläpp) av växthusgasen koldioxid genom att kombinera användning av biomassa med geologisk koldioxidlagring.*

Ökad kunskap och kompetensförsörjning

- Ökad jämställdhet → bättre tillvaratagande på kompetens. Om ambitionerna att öka jämställdheten i skogssektorn infrias ökar vår attraktivitet på arbetsmarknaden. Det innebär t ex att de "vassaste" kan rekryteras, blandningen av kompetenser och erfarenheter breddas. Då vi blir relevanta för fler och arbetsmiljön på arbetsplatserna utvecklas positivt. Ökad innovationsförmåga och stärkt konkurrenskraften bör komma som följd.
- Skogen som integrationsarena
- Integration, etablering i samhället, skogen är en möjlighet
- Nya jobb som inte kräver akademisk utbildning
- Koppling mellan kompetens och arbetsmarknad
- Nya kompetenser, ny kunskap
- Överföra "tyst" kunskap mellan erfarna och nya i branschen
- Kunskapsökning om skogens faktiska värde
- Ökad kunskap hos allmänheten om möjligheterna med/för bioekonomi
- Lönsamt och hållbart/modernt skogsbruk → kommunikation
- Vi kan bli attraktivare som bransch. Unga gör värderingsstyrda yrkesval – hållbarhet lockar!
- Traditionell kunskap (renskötsel, samisk kultur)
- Ungas värderingar, de är mer miljömedvetna

Hållbart mångbruk av och i skogen

- Skogens värden = virkesproduktion + mycket mer
- Räkna värdet av alla nyttor som skogsmark producerar, t ex virke, bär, svamp, rekreation, upplevelser, jakt, fiske
- Holistiskt arbete och strategi ger cred till sektorn
- Ökad geografisk planering för att rymma allt vi vill i skogen
- Landskapets betydelse, integrerad naturresurshushållning
- Alternativa skogsskötselmetoder
- Arbete med miljömålen och Agenda 2030
- Hållbar markanvändning inklusive nödvändig hänsyn för att nå miljökvalitetsmål och miljökvalitetsnormer
- God vattenkvalitet och vattenbalans – utvecklingsfråga
- Biologisk mångfald och kulturmiljöer ökar platsens upplevelsevärden! Intrinsic value/egenvärde
- En av de större möjligheterna är att få alla att förstå att det är en gemensam uppgift att bruka hållbart och bevara
- Ökat intresse för platsens historias och områdets historia
- Fler människor får tillträde till skogen
- Skogen har många värden → samutnyttjande → arena för dialog om samutnyttjande av skogen, t ex tätortsnära skog, vandringsleder, naturturismföretagande, modeller för anpassad skogsskötsel, specialaktiviteter (cykel mm)
- Tänka mer klimatsmart kring volym och värdeproduktion

Samverkan och lokal dialog

- Nyttja möjligheten till lokal dialog
- Skogen som arena för dialog om hållbart nyttjande
- Skogen som neutral mötesplats i ett polariserat samhälle
- Samverkan, nätverk av aktörer
- Bra samverkan mellan lokala aktörer
- Vindelälven-Juhtadahka biosfärområde
- Bra samarbete lokalt mellan t ex rennäring och skogsbruk

Landsbygdsutveckling

- Ökad produktion av kvalitetsråvaror och förädling på plats!
- Investera i landsbygd
- Skapa förutsättningar för att hela Västerbotten ska utvecklas
- Skogen är decentraliserad – kan motverka urbanisering?!
- Skogen kan bidra till en levande landsbygd
- Fler och växande företag som ger jobb
- Inflyttning

Tydligare politiskt ledarskap

- Tydligare politiskt ledarskap för bioekonomi
- Frihet under ansvar (SVL & MB)

- Behovet av att använda skogen i den nya bioekonomin kan frammana nödvändiga politiska beslut/ställningstaganden
- Bioekonomin och politiska ställningstaganden (Agenda 2030, fossilfritt) stärker skogsbranschens legitimitet

Ökad skogsproduktion

- Ökad odling av biomassa
- Markanvändning. Det finns arealer med låg/ingen produktion, t ex igenväxande åkermark, kraftledningsgator (låg-skogsbruk-biobränsle?)
- Tillväxtmål
- Lösa klimatfrågan
- Nya ägarformer (för stor tröskel att bli markägare idag, t ex andelsägande kan vara ett alternativ?)
- Förädlad plantmaterial och främmande trädslag
- Gödsling
- Dikesrensning
- Outnyttjad biomassa, t ex GROT
- Ökad odling av biomassa
- Markanvändning. Det finns arealer med låg/ingen produktion, t ex igenväxande åkermark, kraftledningsgator (låg-skogsbruk-biobränsle?)

Klimatförändringar

- Klimatförändringen ger längre växtsäsonger, vilket kan gynna skogsbruket eftersom trädens tillväxt förväntas öka.
- En förlängd växtperiod kan gynna rennäringen.
- Klimatförändringen ger förändrade förutsättningar för den biologiska mångfalden i skogen, vilket innebär att vissa arter kommer att gynnas och att nya arter tillkommer.
- Sommarturismen kan få förbättrade förhållanden med varmare temperaturer och en längre säsong.

Hinder

Vilka utmaningar, konflikter och problem hindrar Västerbottens skogssektor från att bidra ännu mer till skogsprogrammets vision och mål?

Klimatförändringar

- Det saknas "normalt" väder → mer variationsrikt skogsbruk
- Extremväder
- Klimatförändringen innebär kortare perioder med tjäle i marken, vilket kan försvåra drivningsprocessen i skogsbruket.
- Klimatförändringen ökar risken för skador på skogen på grund av svamp- och insektsangrepp, torka, brand och storm, vilket kan innebära negativa konsekvenser för skogsägare och skogsbruket.
- Klimatförändringen påverkar rennäringen: Instabila vintrar med snabba väderomslag kan dels leda till ökade svamp- och mögelangrepp mot markvegetationen, dels försvåra renarnas åtkomst till föda genom marktäckande isbildning, vilket i sin tur ökar rennäringens behov av stödutfodring. Slitaget på den långsamt förnyade markvegetationen kan öka om renarna måste arbeta hårdare för födan. Nya insekter sommartid kan bli besvärliga. Osäkrare isar, vilket försvårar flyttningar av renarna.
- Klimatförändringen innebär förändrade förutsättningar för besöksnäring och friluftsliv, vilket kan innebära att vinterturismen kan drabbas allvarligt av kortare säsong.
- Klimatförändringen innebär förändrade förutsättningar för den biologiska mångfalden i skogen, vilket innebär att en del arter får svårare att överleva. Nya arter, och i synnerhet främmande invasiva arter, kan dessutom förvärra problematiken för de arter som finns i Västerbotten idag.
- Vattenbalans

Hotad kompetensförsörjning

- Ökad digitalisering och artificiell intelligens (AI) → kräver annan typ av kompetens
- Kompetensförsörjning och utbildning går inte alltid ihop
- Minskad intresse för naturvetenskap → känslobaserade beslut istället för fakta, svårt se komplexa samband, Svårare att locka nya arbetssökande
- Generationsväxling
- Svårt med kompetensförsörjning
- Företagsklimat
- Arbetskraft, t ex bärplockning, plantering, röjning → skatteregler för utländsk arbetskraft
- Arbetskraftsinvandring, regler försvårar, plan krävs
- Machokultur
- Förbättrad kommunikation och marknadsföring krävs
- Dålig info om skogliga utbildningar av SYV (?) i hela länet
- Vi missar kommunikation till nya målgrupper. Nya målgrupper är sådana som skogsbranschen inte är vana att nå. Det kan handla om nya målgrupper för att hitta rätt kompetens. Om vi i en framtid kommer att använda oss mer av t ex digitalisering och AI behöver vi nå andra än elever på Naturbruksgymnasier och studenter på SLU. Det kan också handla om nya målgrupper för upplysning och opinionsbildning. I en alltmer internationell och digital värld kan vi behöva nå t ex slutkonsumenter i England, beslutfattare i EU från andra länder, Instagram-användare via Influencers osv i en annan utsträckning idag. Kommunikation i bred bemärkelse – både i vilken form den sker och vad den handlar om.

- Branschen behöver ta ansvar för sin attraktionskraft
- Attrahera unga att söka sig till träbranschen
- Mer resurser och större fokus behövs på det skogliga kulturarvet som finns på landets muséer → för att skapa sammanhang
- Ny teknik leder inte alltid till fler jobb, i alla fall inte i Västerbottens inland
- Boende – inflyttning

Osäker ekonomi

- Stundande lågkonjunktur
- Konkurrenskraftiga villkor
- Finansieringssvårigheter i skogssektorn
- Öka branschens lönsamhet, inklusive skogsvärdet
- Att våga välja tillväxt – se långsiktigt och hållbart
- Medelsbrist. Ekonomisk ersättning till markägare vid anpassad skötsel och avsättningar
- Ekonomisk hållbarhet värderas högre än social och ekologisk hållbarhet
- Ekonomisk kortsiktighet. Vi missar att väga risker av att inte investera i hållbarhet och klimat
- Kunskap om ekonomiska värdet av alla nyttor som skogen ger oss (ekosystemtjänster)
- Rebound-effekten eller Jevons paradox: Ju mer vi producerar desto mer förbrukar vi, ju mer vi sparar desto mer förbrukar vi. Om samhället genom teknisk utveckling ökar resurs- och energieffektivitet så tenderar det att bli en ökad konsumtion istället så i slutändan ingen vinst bara större miljöbelastning.
- Dålig lönsamhet i rennäringen

Kunskapsbrist och svagt politiskt ledarskap

- Urbanisering → minskad skogsvana
- Klimatförändringar kräver en förståelse för arthänsyn, arter hinner inte anpassa sig!
- Politiker okunniga om skogens bioekonomi
- Ägare och beslutsfattare bor långt från skogen
- Allt färre beslutsfattare har en koppling till skogen och kunskap om dess betydelse för regionen och landet
- Kunskapsbrist bland politiker
- Svagt politiskt ledarskap (otydlighet)
- Mod att driva utveckling
- Ovilja/rädsla att fatta beslut i politiken
- Uppförstorad målkonflikt gör det svårt att fatta rätt beslut
- EU-regler är ett hot
- Prioriteringar, vad ska styra?
- Vi måste prioritera: skogen räcker inte till allt!
- Skogen räcker inte till allt. Öka skogens tillväxt eller omprioritera
- Otydlighet i lagstiftningen, smarta lösningar
- Hur värderas de olika användningsområdena?
- Kraftfullare/mer detaljerad lagstiftning om vi, dvs skogsbruket, inte lever upp till sektorsansvaret
- Produktionsmål som balanserar miljön
- När mer mark tas ur produktion blir det också mindre insatsvaror till bioekonomin. Om den utvecklingen fortsätter blir det svårt att utveckla en livskraftig bioekonomi och uppfylla en politiska ställningstaganden som Agenda 2030 och Fossilfritt 2045.

- Äganderätten. Utmaningen är att klargöra vad som gäller: Vem äger rätten att bestämma över markanvändningen, vem vågar besluta hur det ska vara – vi kan inte ha 100% av allt på alla hektar. Varför investera/sköta om – om det är otydligt/någon annan kan när som helst "ta över". Om markägarna inte längre har rådighet, så urholkas förtroendet till myndigheter/staten.
- Hur mycket tål äganderätten?
- Äganderätten försvagas vilket leder till färre incitament till att investera och sköta sin egen skog
- Systemoptimering och prioritering vs. marknadskrafter
- "Nånannanismen", dvs inställningen att någon annan borde minska utsläppen av växthusgaser
- Okunskap om gapet mellan vad som görs och vad som krävs för att undvika klimatrelaterade risker
- Passiva skogsägare
- Att få verkstad av skogsprogrammet

Fler målkonflikter och ökad polarisering

- Brist på samverkan
 - Fake news = egenintresset ljuger aldrig
 - Låg kännedom + starka känslor, snabb spridning
 - Snäv bild av vad som är kunskap och vem som har den
 - Ökad polarisering – starka intressen men liten kompromissvilja
 - Möta särintressen med respekt
 - En förutsättning för en konstruktiv dialog är att man kommer överens om vad skog är?
 - Vad är naturlig natur (naturlighet = bra). Hur ser vi på brukande?
 - Acceptans av att vi har en gemensam uppgift att lösa: att hållbart bruka och bevara
 - Hållbarhet är en etisk och moralisk fråga
 - Målkonflikter: Vad ska gå först och var?
 - Konkurrens: räcker skogen till alla?
 - Intresseavvägningar
 - Många starka viljor
 - Rättighetskonflikter: renskötselrätt, allemansrätt, äganderätten
-
- Direkt påverkan av skogsbruket på rennäringens bete och flyttleder i form av till exempel avverkningar, contortaplanteringar, markberedning, gödsling.
 - Idag har uppemot en fjärdedel av Sveriges ursprungliga våtmarker försvunnit. Utdikning i skogsbruket står för drygt hälften av dessa. Befintliga diken, skyddsdikning och dikesrensning påverkar vissa arter negativt. Dikningen orsakar även negativa effekter på andra naturtyper när våtmarker dräneras och när grumling uppstår i vattenmiljöer, vilket är negativt för vattenlevande arter.
 - Varje år byggs också ungefär 30 mil nya skogsbilvägar i länet, varav en del skadar våtmarker med höga natur- och kulturmiljövärden. Vägar fungerar som barriärer i landskapet och kan försvåra eller hindra djurs förflyttning. Vägbyggen, felaktigt anlagda vägtrummor och vägdiken kan också orsaka störningar av vattensystem, bland annat genom grumling och vandringshinder.
 - Bristande miljöhänsyn i det moderna skogsbruket har resulterat i ingrepp i kantzoner och grumlingsproblem till följd av markavvattning, markberedning och körskador. Följden har blivit erosion och läckage av humus, näring och tungmetaller (som till exempel kvicksilver) vilket stör många vattenlevande organismers rekrytering.

- För lite skyddade områden när det gäller större urskogsartade skogar, större myr- och naturskogsmosaiker, skärgårdsnaturskogar, högproduktiva skogar, lövsuccessioner på frisk mark, strandlövnaturskogar och sandbarrskogar.
- En fortsatt ökning av lagligt och olagligt motoriserat friluftsliv (snöskotrar, fyrhjulingar och motorcyklar) kan leda till ökat buller och mer skador på mark och vatten.
- Förstörda skogsföringringar på grund av skoteråkning
- Virkesbrist
- Viltstam i balans med fodertillgång
- Dagens obalans mellan viltstammar och foder innebär stora tillväxtförluster vilket påverkar bioekonomins bas
- Bråk om äpplen och päron rörande diverse LULUCF*-beräkningar, bl a på grund av olika avgränsningar. Hur nå saklig dialog?

LULUCF står för "Land Use, Land Use Change and Forestry", vilket på svenska blir "Markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk". Vad det framför allt handlar om är det svårberäknade området "sänkor", det vill säga hur mycket kol som binds i träd och andra växter.*

Underfinansierad infrastruktur

- Kollaps av infrastruktur i inlandet
- Pendling stad/landsbygd
- Råvaran kommer längre bort från industrin
- För lite investeringar i infrastruktur (väg, järnväg, sjöfart) och långsam takt i arbetet med längre och tyngre fordon
- Avstånd till världen – transporter
- Länets basnäringar behöver en utbyggd och väl fungerande infrastruktur för att kunna utvecklas. Sådana satsningar inbegriper alla transportslag och även bebyggelse och kraftöverföring. Utvecklingen av drivmedelspriser kan också få stor betydelse för framtidens infrastruktur i länet.